

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ МОДЕЛЕЙ РОЗУМНОГО СПОЖИВАННЯ МОЛОДІ В ІНТЕРЕСАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Практичне впровадження ідей сталого розвитку на рівні установок та поведінки молодого покоління актуалізує проблему виявлення та наукового опису соціально-психологічних та когнітивних механізмів екоцентрованої свідомості. Зміну ціннісного ставлення школярів до споживання необхідно проводити у більш «психологізованих» формах. Подібний підхід обумовлений тим, що штучний нав'язаний рівень споживання підтримується тим, що продають не товари, а пов'язані з ними психологічні відчуття й емоції - успіху, самореалізації, самоповаги.

Ключові слова: *сталий розвиток, цінності, споживання, школярі, споживчі установки, споживча поведінка*

Практичне впровадження ідей сталого розвитку на рівні установок та поведінки молодого покоління актуалізує проблему виявлення та наукового опису соціально-психологічних та когнітивних механізмів екоцентрованої свідомості. Розвиток критичного мислення молодого покоління в контексті ідей сталого розвитку суспільства спрямований на поглиблення розуміння взаємозалежності навколишнього середовища, економіки, суспільства й культурного розмаїття на всіх рівнях, а також розвиток часової транспективи особистості. Екологічна свідомість у сучасній культурі є за своєю суттю антропометричною, оскільки для неї характерна ієрархічна картина світу: на вершині піраміди знаходиться людина, а місце об'єктів природи в ієрархії визначається корисністю для людини. Прагматичний характер взаємодії людини з природою виражається словом "використання". Альтернативою антропометричному типу свідомості виступає екоцентрований тип екологічної свідомості, зокрема природне визнається самоцінним, людина не власник природи, а один із членів природного співтовариства.

В сучасній науці залишаються недостатньо дослідженими суто психологічні механізми створення екологізуючого освітнього середовища, серед яких виокремлюємо наслідкування, ідентифікацію, зміна ціннісного ставлення та набуття нового особистісного смислу. На наш погляд, такі механізми діють при умові системного моделювання екологізуючого освітнього середовища. Центральним психологічним механізмом становлення екоцентрованого типу еко-

логічної свідомості вважаємо набуття дитиною особистого досвіду особливих «пікових» переживань самоцінності об'єктів живої природи, інших людей і самого себе як проявів процесу розвитку життя на планеті.

Аналіз досліджень та публікацій; постановка завдання.

Аналіз робіт багатьох авторів (В.І. Панов ; І.В. Цветкова; С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин та ін.) показав, що в динаміці становлення екологічної свідомості молоді та дорослих важливу роль відіграють такі основні соціально-психологічні чинники: еколого - орієнтоване ставлення до світу природи, рефлексія і розширення своїх знань про природні об'єкти; готовність до конкретних вчинків у галузі еколого збалансованої поведінки та участі в екологічних рухах; моделювання вчинкового потенціалу через факультативні курси (конкретні дії та проведення аудитів спільно з батьками щодо екологічно збалансованої поведінки).

У формуальному експерименті протягом 2014-2017рр. на базі Криворізької ЗОШ №15 ставилися завдання виявити соціально-психологічні механізми та чинники становлення моделей екозбалансованої поведінки молоді. Експеримент йшов через апробацію освітніх програм факультативного циклу в контексті ідей випереджаючої освіти для сталого розвитку; розробки моделі особистісної компетенції випереджаючої освіти для сталого розвитку. Важливим завданням було запровадження тестової системи оцінки знань, установок та вчинкового потенціалу дітей та дорослих, спрямованої на виявлення динаміки становлення моделей екозбалансованої поведінки.

Викладення матеріалу та результати.

Ціннісний і світоглядний характер ідей сталого розвитку зумовлює застосування широкого діапазону методів розвитку мислення, зокрема, методів, орієнтованих на знаходження рішень практичних проблем, адаптованих до вікових потреб учнів. На методичному рівні це знаменує для системи освіти перехід до інтерактивних методів: дискусій, філософського осмислення світу, роз'яснення ціннісних категорій, рольових та імітаційних ігор, аналізу різних сценаріїв розвитку. Кінцевою метою зміни ціннісного ставлення в процесі оволодіння ідеями сталого розвитку країни є підвищення соціально-психологічної та життєвої компетентності молодого покоління. Авторська система критерійних показників й відповідна психологічна діагностика екоцентрованого типу екологічної самосвідомості передбачає оцінку наступних показників: зміни на рівні установок та практичних дій моделей поведінки щодо соціального та природного середовища, реалізація навичок екологічно безпечної поведінки в побуті, здатності до самостійних дій у галузі раціо-

нального природокористування, відповідальності за свої вчинки й розуміння їх наслідків для навколишнього світу.

У дослідженні акцент зроблено на специфіку психологічних умов та механізмів цілеспрямованого розвитку соціальної відповідальності та прогностичних вмій як ключових когнітивних й морально - етичних характеристик екоцентрованого типу екологічної свідомості.

Вивчення проблемного поля дозволило побачити можливості використання дії когнітивних механізмів екологічного мислення в інтересах становлення моделей екозбалансованих механізмів поведінки.

1) Сучасні маркетинг робить ставку на дітей молодшого шкільного віку, як таких споживачів, що визначають характер покупок їх батьків. Дані досліджень свідчать, що більше половини батьків (матерів) готові купити для дитини те, на що вона вказує, якщо це не перевищує певний грошовий ліміт. Отже, екологізбалансовані моделі поведінки молодших або їх відсутність -це те, що реально визначає стійке або нестійке (надмірне) споживання. Дітям набагато легше нав'язати певні стандарти споживання, які далекі від ідей стійкого розвитку. В той же час саме діти більш відкриті до проникнення та зміни конструктів. Якщо, через заняття з сталого розвитку та особливо завдання сімейного екологічного моніторингу дітей разом з батьками, будуть мінятись установки, ціннісне ставлення та реальна поведінка дітей, то відбудеться позитивна динаміка у становлення екоцентрованої свідомості.

У парадигмі сталого розвитку економіки та соціальної сфери різко зростає соціальна необхідність у формуванні особистісної готовності культури споживання. Не менш важливо вирішити питання про введення модуля основ споживчої освіти для школярів, який поки відсутня. Хоча школярі з перших кроків навчання засвоюють, що всі навколишні їх матеріальні і духовні цінності створені працею багатьох мільйонів людей, недостатність формування установок сталого споживання та розумних потреб проявляється в тому, що вони на практиці часто недбало ставляться не тільки до об'єктів загального користування, а й до домашнього начиння, особистих речей, що також обумовлено значною відірваністю батьків, зайнятих в суспільному виробництві, від сімейного побуту та виховання.

Говорячи про владу ринку, слід враховувати, що вітчизняний ринок називають нецивілізованим ринком, Учасник такого ринку переживає глобальність, нестійкості у всіх сферах економічних процесів. Тому влада ринку, як якогось незалежного від людини механізму господарського життя, регулятора її поведінки і вчинків, часто сприймається нині як руйнівна, шкідлива для психіки і здоров'я.

Більш захищеними від неї відчують себе стресостійкі, активні, вольові та гнучкі люди, якими ми бачимо молоде покоління в ідеалі.

Людина, як правило, не помічає поневолення речами, оточення і володіння речами необхідні, як сновидіння, бо забезпечують необхідний механізм психологічного захисту. Наприклад, телевізор забезпечує спрощену комунікацію, односторонньо сурогатне спілкування, яке не потребує напруги, уваги до партнера і переживання того, як тебе сприймають. Ще більш поневолює нерідко виявляється комп'ютер, замінюючи людині адекватне спілкування і діяльність, залучаючи у віртуальну реальність і звужуючи реальний соціальний простір. Механізми вибіркості та самоконтролю, використання різних способів відбудови від влади ринку і речей, суть якого полягає в основному в активному і творчому взаємодії з навколишнім світом, допомагають нейтралізувати негативні наслідки експансії світу речей у світ соціальний і духовний.

Проблеми психології взаємозв'язку людини зі світом речей, управління ним через рекламу і методи продажу потребують подальшого осмислення, оскільки співвітчизники, звільнившись від влади дефіциту і все більше втягуючись у суспільство споживання, переживають певні складнощі і деформації у відносинах з різноманітним ринком. Особливо відчутно до маніпулювання і зовнішньому управлінню своєю економічною поведінкою молоде покоління

Одним з ефективних методів роботи з дітьми є впровадження домашніх аудитів, зокрема за формою (табл.1)

Відтак, діти проводячи аудит, виявили різну кількість відходів при мешканні в квартирах чи власному будинку.

Рис.1 Співвідношення побутових відходів

Таблиця 1

Домашній аудит „Відходи”

Спостерігайте протягом тижня за своїм способом життя. Записуйте в зошиті отримані результати за поданим нижче зразком. Заповнюйте таблицю щодня

Запитання	Поне- ділок	Вівто- рок	Сере- да	Чет- вер	П'ят- ниця	Субо- та	Неді- ля	Всьо- го
Скільки г/кг паперо- вих відходів ви вики- нули?								
Скільки г/кг метале- вих відходів ви вики- нули?								
Скільки г/кг органіч- них відходів ви вики- нули?								
Скільки г/кг пластику ви викинули?								
Скільки г/кг скла ви викинули?								
Скільки всього сміття ви викинули?								

Вчителями природничої кафедри щорічно проводять акцію «Почни з себе – заміни пакет на еко сумку» та соціальний флеш-моб (разом із батьками роздають власноруч пошиті сумки покупцям). Початкова школа проводить щорічний тиждень екології, в рамках якого проводиться виставка плакатів «Подаруй планеті усмішку», акція «Майстерня дядечка Дятла», виставка «Друге життя відходів», фотопанорама «Планета просить порятунку», екологічне свято «Свій голос віддаю на захист природі».

Висновки та напрямок подальших досліджень. Зміну ціннісного ставлення школярів до споживання необхідно проводити у більш «психологізованих» формах. Подібний підхід обумовлений тим, що штучний нав'язаний рівень споживання підтримується тим, що продають не товари, а пов'язані з ними психологічні відчуття й емоції - успіху, самореалізації, самоповаги. Перспектива подальших досліджень пов'язана з виявленням дії психологічних механізмів перебудови ціннісного ставлення до природного й соціального оточення та особистісного привласнення моделей екологізбалансованої поведінки. Отже, для формування навичок сталого споживання школярів гостро необхідний викладання основ споживчих знань (про засоби, витрачених на купівлю предметів повсякденного ко-

ристування, про економне відношенні до засобів сімейного бюджету, бюджету школи).

Література

1. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. /С.Д.Дерябо, В.А. Ясвин. Ростов-на-Дону, 1996. - 187 с.
2. Цветкова И. В. Диагностика экологической культуры младшего школьника / И.В. Цветкова. // Мир психологии и психология в мире. 1995.-№ 2. -34—40с.
3. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: последствия биотехнологической революции / Ф.Фукуяма; Пер. с англ. М.Б.Левина.- М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «ЛЮКС», 2004. 349 с. - (Philosophy).

References

1. Derjabo S.D., Jasvin V.A. Jekologicheskaja pedagogika i psihologija. /S.D.Derjabo, V.A. Jasvin. Rostov-na-Donu, 1996. - 187 s.
2. Cvetkova I. V. Diagnostika jekologicheskaj kul'tury mladshego shkol'nika / I.V. Cvetkova. // Mir psihologii i psihologija v mire. 1995.-№ 2. -34—40s.
3. Fukujama F. Nashe postchelovechesкое budushhee: posledstvija bioteknologicheskaj revoljucii / F.Fukujama; Per. s angl. M.B.Levina.- M.: ООО «Izdatel'stvo AST»: ОАО «LJuKS», 2004. 349 s. - (Philosophy).